

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 34-40

УДК 331.1:331.2, 657.1: 657.6

JEL M40, M41, M 42

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/6>

Т. Мельник, канд. екон. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ІНДЕКСАЦІЯ ДОХОДІВ ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТВА: ОБЛІК ТА КОНТРОЛЬ

У статті досліджуються теоретичні та практичні аспекти проведення індексації доходів працівників підприємства, відображення цього процесу в обліку та звітності, а також визначенні процедури контролю та відповідальність підприємства.

Ключові слова: індексація, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум, працівник, заробітна плата, споживчі ціни, контроль.

Вступ. Однією з першочергових проблем розвитку економіки країни та окремих її галузей є низький рівень життя населення (в т.ч. працюючого), а саме рівень його доходів. Основною державною соціальною гарантією та фактором економічної безпеки країни повинна бути мінімальна заробітна плата. Невиправдано низький її розмір генерує зниження продуктивності праці та споживчого попиту, падіння тривалості життя, підвищення рівня захворюваності населення (в т.ч. працюючого) та скорочення його чисельності, погіршення криміногенної ситуації.

Для запобігання цьому необхідна система соціальних гарантій і підтримки населення, яка передбачає: забезпечення зайнятості населення на основі ефективної політики підбору і розстановки кадрів; надання роботи населенню, що вивільняється, шляхом його перерозподілу між галузями виробництва і сферами економіки з використанням перепідготовки і навчання; встановлення розміру і виплату допомоги, надання пільг і інших компенсацій тимчасово непрацюючим; компенсацію населенню втрат, пов'язаних із зростанням цін на товари і послуги (особливо інвалідам, пенсіонерам і іншим низько оплачуваним верствам населення); індексацію доходів населення з урахуванням зростання споживчих цін. Індокси інфляції зростають, усе дорожчає! А що із заробітною платою? Її роботодавець зобов'язаний індексувати! Адже саме індексація повинна "підтягувати" купівельну спроможність до нових цін. Щодо ефективності "підтягування" можна посперечатися. А ось що сама індексація – додаткові витрати роботодавця та головний біль для бухгалтера – знають не з чуток і всі працівники.

Метою дослідження є вивчення та обґрунтування механізму здійснення індексації грошових доходів працівників підприємств на підставі законодавчих актів та нормативних матеріалів.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні *завдання*:

- визначення грошових доходів працівників підприємства, які підлягають індексації;
- розглянути порядок обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації;
- вивчення особливостей відображення в бухгалтерському обліку та звітності сум індексації грошових доходів працівників підприємств;
- встановити суб'єктів, які здійснюють нагляд та контроль за порушенням трудового законодавства України в частині проведення індексації доходів працівників підприємства;
- узагальнити види відповідальності підприємства за порушення трудового законодавства.

Об'єктом дослідження є індексація доходів працівників підприємства та відображення її результатів в обліку й звітності підприємства.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних, організаційних та практичних засад здійснення індексації доходів працівників підприємства.

Аналіз досліджень і публікацій. Індексація доходів населення, в т.ч. працівників підприємства є об'єктом наукових досліджень, критичного аналізу складових нормативно-правових актів держави та облікової політики суб'єктів господарювання різних форм власності як політиків, науковців, професійних фахівців-бухгалтерів, контролерів та аналітиків, які висвітлюються у публічних виступах на конференціях, круглих столах, в пресі, на радіо і телебаченні.

Однак попри велику кількість праць питання сутності і значення індексації доходів працівників підприємства, а також методичних аспектів її нарахування та виплати, залишаються неповною мірою дослідженими й узагальненими.

Методологія дослідження. Методологічною базою підготовки та написання статті стали загальнонаукові методи, а саме: метод системного підходу, аналіз і синтез, метод порівняння, індуктивно-дедуктивний підхід, історичний метод тощо. На основі методу системності розглянуто сутність індексації та визначено її порядок проведення. Табличний метод дослідження використаний для узагальнення показників соціальних стандартів в Україні, для визначення об'єктів індексації, застосування величини прожиткового мінімуму – базового державного соціального стандарту в межах якого проводиться індексація, а також узагальнено відповідальність підприємства за порушення законодавства про працю. Також за допомогою методів порівняння, індукції та дедукції розглянуто порядок нарахування індексації доходів працівників підприємства.

Основні результати. Державні гарантії щодо індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін установлює стаття 18 Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" від 05.10.2000 № 2017-III, яка зазначає, що індексацію грошових доходів працівників слід проводити обов'язково.

Базовим державним соціальним стандартом є **прожитковий мінімум** на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти.

До числа основних державних соціальних гарантій включаються [1]:

- мінімальний розмір заробітної плати;
- мінімальний розмір пенсії за віком;
- неоподатковуваний мінімум доходів громадян;
- розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат.

Основні державні соціальні гарантії, які є основним джерелом існування, не можуть бути нижчими від прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Таблиця 1. Показники соціальних стандартів в Україні на 2015 рік (з урахуванням змін з 01.09.15)

Показники	3 01.01.2015 р.	3 01.09.2015 р. (нова редакція)	3 01.12.2015 р.(стара редакція)
Розмір місячної мінімальної зарплати	1218,00	1378,00	1378,00
Розмір годинної мінімальної зарплати	7,29	8,29	8,25
Розмір прожиткового мінімуму на одну особу	1176,00	1330,00	1330,00
Розмір прожиткового мінімуму для дітей віком до 6 років	1032,00	1167,00	1167,00
Розмір прожиткового мінімуму для дітей віком від 6 років до 18 років	1286,00	1455,00	1455,00
Розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб	1218,00	1378,00	1378,00
Розмір прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність	949,00	1074,00	1074,00

Джерело: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/ [6].

Від розмірів прожиткового мінімуму на працездатну особу та мінімальної заробітної плати залежить низка показників, що використовуються бухгалтерами в поточній

роботі при розрахунках за виплатами працівникам підприємства (табл.1).

Таблиця 2. Застосування величини прожиткового мінімуму на працездатну особу

Випадки застосування	Величина у 2015 році	Підстава
При визначенні граничного розміру доходу, що дає право на застосування податкової соціальної пільги	1710 грн. (1218 грн. x 1,4, округлені до найближчих 10 грн.)	П.п. 169.4.1 ПКУ
При визначенні розміру податкової соціальної пільги для будь-якого платника податку на доходи фізичних осіб (у розмірі, що дорівнює 50 % розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленого законом на 1 січня звітного податкового року)	609 грн	П.п. 169.1.1 ПКУ
При визначенні максимальної величини бази нарахування ЄСВ	у січні – серпні – 20 706 грн.; у вересні – грудні – 23 426 грн.	П. 4 ст. 1 Закону № 2464
При визначенні суми, що не обкладається податком на доходи, сплаченої роботодавцем на користь вітчизняних вищих та професійно-технічних навчальних закладів за фізичну особу, але не вище розміру, визначеного в абзаци першому п. п. 169.4.1 ПКУ за кожний повний або неповний місяць підготовки або перепідготовки такої фізичної особи, незалежно від того, чи перебуває ця особа у трудових відносинах з роботодавцем, але за умови, що вона уклала з ним письмовий договір (контракт) про взяті зобов'язання щодо відпрацювання в такого роботодавця після закінчення вищого та/або професійно-технічного навчального закладу й отримання спеціальності (кваліфікації) не менше трьох років	1710 грн. за кожний повний або неповний місяць підготовки або перепідготовки такої фізичної особи	П.п. 165.1.21 ПКУ
При визначенні допомоги на поховання платника податків, яка не обкладається податком на доходи та надається роботодавцем такого померлого платника податку за його останнім місцем роботи (у тому числі перед виходом на пенсію)	3420 грн	П.п. "б" п.п. 165.1.22 ПКУ
При визначенні розміру нецільової благодійної допомоги, що не обкладається податком на доходи фізичних осіб, у тому числі матеріальної, яка надається резидентами – юридичними або фізичними особами на користь платника податку	1710 грн	П.п. 170.7.3 ПКУ
При індексації заробітної плати. Заробітна плата індексується в межах прожиткового мінімуму на працездатну особу	у січні – серпні – 1218 грн.; у вересні – грудні – 1378 грн.	Ст. 2 Закону № 1282

Джерело: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/ [6].

Дані таблиці 2 засвідчують, що одним із випадків застосування прожиткового мінімуму є індексація заробітної плати працівників підприємства, яка є складовою поточних виплат працівникам відповідно до П(с)БО № 26 "Виплати працівникам" (рис.1).

Заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівнику за виконану ним роботу [12]. Для оцінки розміру заробітної плати працівників застосовують показник фонду оплати праці (далі – ФОП). Для визначення доходів працівників підприємства використовуємо Інструкцію зі статистики заробітної плати від 13.01.2004 р. № 5 – доходи працівників підприємства утворюють виплати з фонду оплати праці та інші виплати, що не належать до такого фонду (рис.1). Індексація є складовою частиною додаткової заробітної плати, що входить до фонду оплати праці. 2. Правові засади проведення індексації, а також об'ек-

ти індексації (табл.2) визначено Законом України "Про індексацію грошових доходів населення" від 03.07.1991 №1282-XII (далі – Закон 1282); Постановою КМУ від 17.07.2003 р. №1078 "Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення" (далі – Постанова 1078); Законом України "Про Державний бюджет України на 2015 рік" від 28.12.2014 р. N 80-VIII (далі – Закон 80); Законом України №76-VIII від 28.12.2014 р. "Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України".

Відповідно до Закону 1282 **індексація доходів** – це механізм підвищення доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодувати подорожчання споживчих товарів і послуг

Індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними в гривнях на території України і які не мають разового характеру [3].

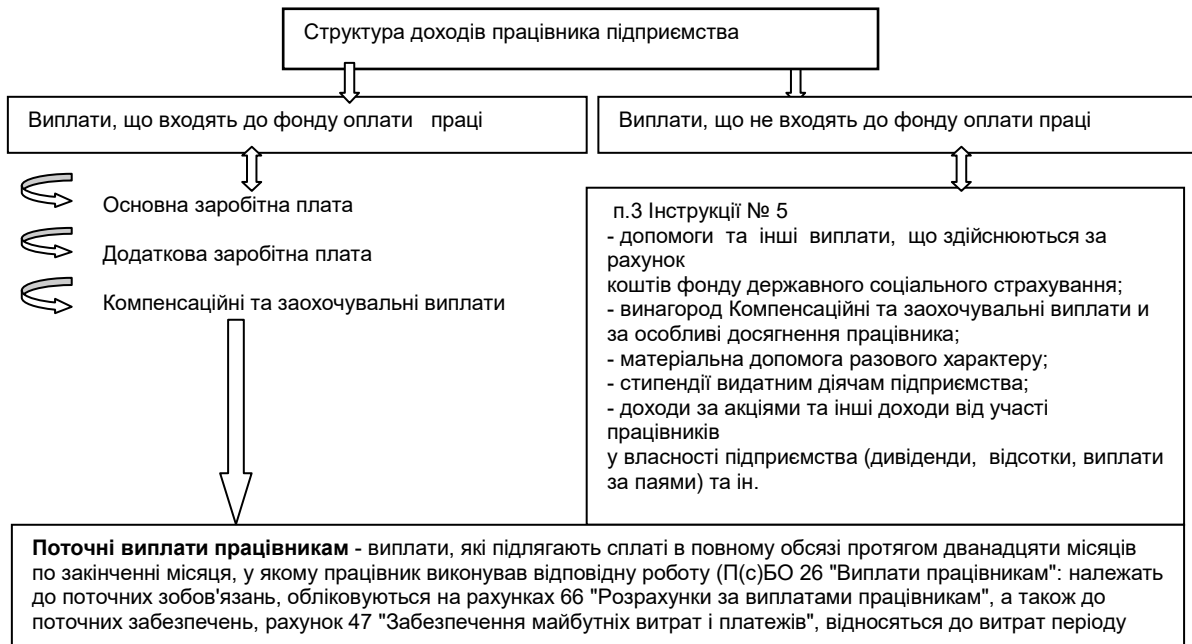

Рис. 1. Складові доходів працівників підприємства

Джерело: Складено автором за [9, 10].

Соціальні виплати, що мають цільовий і разовий характер (допомога при народженні дитини, допомога на поховання, матеріальна допомога, одноразова допомога при виході на пенсію тощо), а також допомога у зв'язку з вагітністю і пологами індексації не підлягають (згідно Закону 1282). Кабінет Міністрів України може встановлювати інші об'єкти індексації, що не передбачені Законом 1282. Таблиця 3 свідчить, що індексації підлягає оплата праці найманих працівників

підприємства, про що також зазначається в Кодексі законів про працю (ст.95 глави VII).

Отже, бухгалтеру підприємства потрібно чітко розуміти, які саме доходи працівника підлягають індексації, щоб підприємство не понесло не виправданих витрат з однієї сторони, а з другої – щоб не завищити витрати з метою оподаткування прибутку підприємства і відповідно заниження податкового зобов'язання з податку на прибуток, якщо це загальна система оподаткування.

Таблиця 3. Порівняння об'єктів індексації

Закон України "Про індексацію грошових доходів населення"	Порядок проведення індексації грошових догорів населення
<ul style="list-style-type: none"> ➢ пенсії; ➢ стипендії; ➢ оплата праці (грошове забезпечення); ➢ суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; ➢ суми відшкодування шкоди, заподіяної працівникові каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також суми, що виплачуються особам, які мають право на відшкодування шкоди в разі втрати годувальника. 	<ul style="list-style-type: none"> ➢ пенсії (з урахуванням надбавок, доплат, підвищень до пенсії, додаткової пенсії, цільової грошової допомоги на прожиття, державної допомоги та компенсаційних виплат, щомісячне довічне грошове утримання, що виплачується замість пенсії); ➢ стипендії; ➢ оплата праці найманих працівників підприємств, установ, організацій у грошовому виразі, яка включає оплату праці за виконану роботу згідно з тарифними ставками (окладами) і відрядними розцінками, доплати, надбавки, премії, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені законодавством, а також інші компенсаційні виплати, що мають постійний характер; ➢ грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, посадових осіб митної служби; ➢ суми виплат, що здійснюються відповідно до законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (допомога по безробіттю, матеріальна допомога у період професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації безробітного, щомісячна грошова сума, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання (з урахуванням виплат на необхідний догляд за потерпілим), щомісячна страхова виплата особам, які перебували на утриманні потерпілого внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання, страхова виплата дитині, яка народилась інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності).

Джерело: узагальнено автором за [3,5].

3. Для розрахунку індексації бухгалтеру підприємства необхідні глибоке вивчення та системний аналіз основних показників:

- базовий місяць – місяць і рік прийому працівника на роботу або період (місяць, рік), коли відбулося останнє підвищення йому заробітної плати. У базовому

місяці з моменту збільшення заробітної плати індексація не проводиться, базового місяця при прийомі на роботу ця норма не стосується;

- розмір заробітної плати згідно зі штатним розписом;
- розмір прожиткового мінімуму для різних груп населення. Заробітна плата буде індексуватися повніс-

тю, якщо вона нижче прожиткового мінімуму. У разі, якщо заробітна плата перевищує встановлений законом показник, то індексації підлягає лише сума в межах прожиткового мінімуму. Бюджетом України встановлено його розмір для працездатного населення;

- відсоток індексації, (індекс зміни споживчих цін), що публікується щомісяця Державною службою статистики України.

- проведення індексації сум заробітної плати можливо лише тоді, коли рівень індексу інфляції / споживчих цін перевищив поріг в 101 %.

Можна виділити основні правила здійснення індексації доходів працівників підприємства, дотримання яких дозволить бухгалтеру підприємства не допустити помилок:

- Індексації підлягають виплати працівнику у межах прожиткового мінімуму для працездатних осіб, розмір якого щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України (2015 рік: січень – серпень – 1218 грн; вересень – грудень – 1378 грн) [2,13];

- Важливо правильно визначити, який саме місяць буде базою у цілях нарахування індексації.

- Базовий місяць **до** 21.06.2012 р. (дата оприлюднення постанови КМУ від 13.06.2012 р. № 526) – це місяць, в якому останній раз було підвищено за-

робітну плату працівника, або місяць прийому працівника на роботу.

- Базовий місяць **після** 21.06.2012 р. – це місяць, в якому востаннє було підвищено заробітну плату працівника, або місяць, **попередній** місяцю прийому працівника на роботу.

- Доходи, які індексуються?(Таблиця 3).

- Розрахунок поточної (далі – ПІ) та фіксованої (далі – ФІ) індексації (рис. 2).

Розрахунок індексу споживчих цін (далі – ІСЦ). Право на індексацію настає, коли індекс споживчих цін розрахований наростаючим підсумком, перевищить поріг індексації – **101 %**. Для кожного працівника розраховують **свій індекс** для проведення індексації. Розраховуємо ІСЦ **наростаючим підсумком**. Для цього перемножуємо індекси інфляції (для визначення нового індексу враховуємо попередній індекс, тобто новий індекс включає в себе і попередній).

Розрахунок припиняють **у місяці**, в якому: а) ІСЦ, розрахований наростаючим підсумком, перевищить поріг індексації – **101 %**; б) підвищилася зарплата за рахунок постійних складових. Ці місяці – **базові** для розрахунку ІСЦ наростаючим підсумком. З наступного місяця починають розрахунок **нового** індексу наростаючим підсумком для проведення подальшої індексації. Індексація заробітної плати цього місяця **не проводиться**.

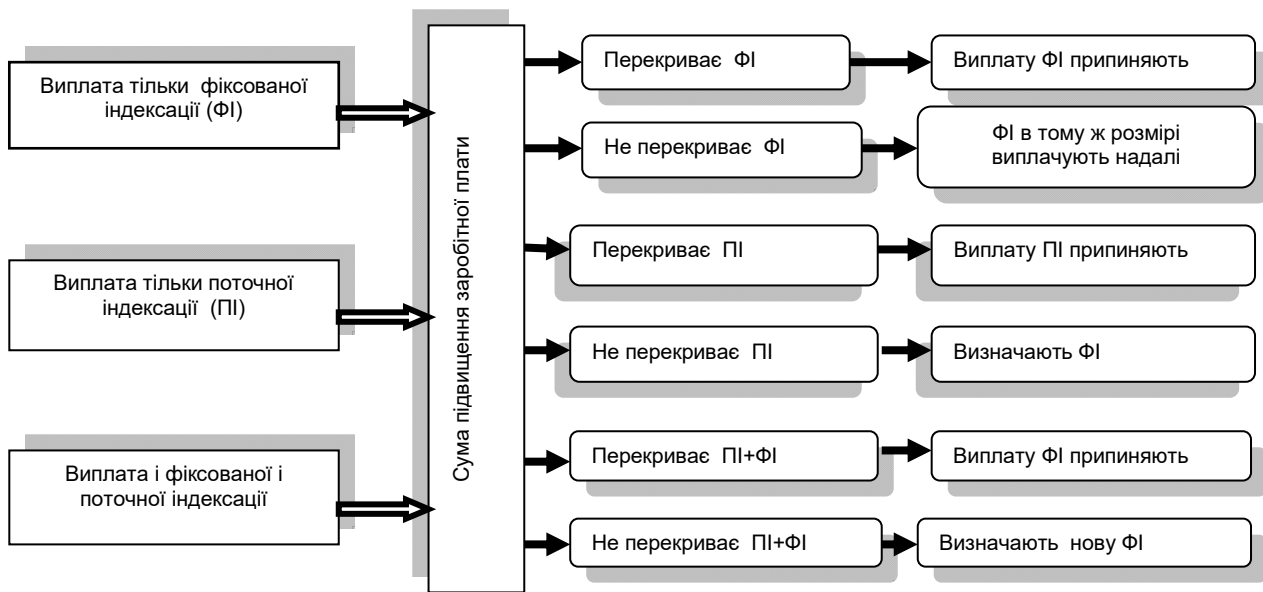

Рис. 2. Порядок визначення індексації в місяці підвищення заробітної плати

Джерело: складено автором за [5, 14].

Суму індексації заробітної плати (C_1) за місяць можна розрахувати за такою формулою:

$$C_1 = D \times I : 100, \quad (1)$$

де D – дохід, який індексується; I – величина приросту ІСЦ у відсотках

Відповідно до пункту 6 Порядку 1078 виплата сум індексації грошових доходів здійснюється за рахунок джерел, з яких провадяться відповідні грошові виплати. Суми виплат, пов'язаних з індексацією заробітної плати працівників, відносяться до фонду заробітної плати. Виплата надбавок за складність і напруженість у роботі, а також премій здійснюється також у межах затвердженого фонду оплати праці. Чинним законодавством не передбачено черговість виплат сум індексації, надбавок та премій, що виплачуються у межах фонду оплати

праці. Одночасно Законом України від 28.12.2014 р. N 76-VIII внесено зміни, зокрема, до Закону України "Про індексацію грошових доходів населення" стосовно того, що проведення індексації грошових доходів населення здійснюється у межах фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, бюджету Пенсійного фонду України та бюджетів інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування на відповідний рік [7].

4. У бухгалтерському обліку сума індексації відображається в тому ж порядку, що й заробітна плата, яка є об'єктом індексації. По дебету рахунків витрат (кл.8 (рах.81); кл. 9 (рах. 23, 91, 92, 93, 94), по кредиту рах. 66 (661) – нарахування суми індексації.

Сума індексації у складі заробітної плати є об'єктом для:

- нарахування й утримання єдиного соціального внеску (ЄСВ) на загальних підставах;

- утримання податку з доходів фізичних осіб на загальних підставах;

- утримання військового збору;
- визначення суми заробітної плати для застосування податкової соціальної пільги.

Для оформлення нарахованої індексації підприємства всіх форм власності застосовують дві типові форми, які затверджені наказом Держкомстату № 489 від 05.12.2008 року:

- П-6 " Розрахунково – платіжна відомість працівника – у якій вказують усі суми нарахованих працівнику виплат, в т.ч. індексацію ;

- П-7 "Розрахунково – платіжна відомість (зведена)" – зазначаються сумарні виплати за всіма працівниками.

Сума індексації доходів працівників підприємства відображається у такій звітності підприємства:

• у фінансовій звітності :

- ✓ форма 1 *Баланс (Звіт про фінансовий стан)* в III розділі пасиву "Поточні зобов'язання і забезпечення", стаття 1630 "Розрахунками з оплати праці" сальдо Кт рах 66;

- ✓ форма 2 *Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)* в III розділі "Елементи операційних витрат", стаття 2505 "Витрати на оплату праці" (По дебету рахунку витрат (кл.8 (рах.81); кл. 9 (рах.91, 92, 93, 94), рах. 23 по кредиту рах. 66 (661));

- ✓ форма 3 *Звіт про рух грошових коштів:*

- (прямої метод), розділ I "Рух коштів у результаті операційної діяльності" стаття 3105 "Витрачання на оплату праці" – Дт рах.66 в кореспонденції з Кт рах. 30, 31;

- (непрямої метод), розділ I "Рух коштів у результаті операційної діяльності" стаття 3564 "Збільшення (зменшення) поточної кредиторської заборгованості по розрахунках з оплати праці" у графі "Надходження" відображається збільшення, у графі "Видаток" – зменшення.

• у податковій звітності:

- ✓ *Податковий розрахунок сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податку, і сум утриманого з них податку* за формою №1ДФ (Наказ Міністерства фінансів України 21.01.2015 № 4), розділ I "Суми доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і суми утриманого з них податку", у графі 3а показують загальну суму нарахованого доходу за квартал з урахуванням нарахованої індексації; у графі 4а – суму утриманого ПДФО. У графах 3 і 4 – суми фактично виплаченого доходу та перерахованого ПДФО відповідно. Інформацію про суму нарахованого військового збору на суму індексації наводять у розділі II розрахунку за формою №1ДФ за квартал: у рядку "Військовий збір" у графі 3а показують загальну суму нарахованого доходу за квартал з урахуванням нарахованої індексації; у графі 4а – суму утриманого збору. У графах 3 і 4 – суми фактично виплаченого доходу та перерахованого військового збору відповідно [8].

- *звітності по єдиному соціальному внеску (ЄСВ)* за формою додатка 4 "ЗВІТ про суми нарахованої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення, допомоги, компенсації) застрахованих осіб та суми нарахо-

ваного єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до фіскальних органів" відповідно до Порядку формування та подання страхувальниками звіту щодо сум нарахованого єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженого наказом Міністерства фінансів України 14.04.2015 № 435.

Для кожної із форм звітності встановлені свої строки звітування, також чітко встановлені строки сплати нараховань та утримань із суми заробітної плати (в т.ч. із суми індексації заробітної плати), порушення яких призводить до додаткових витрат підприємства у вигляді штрафів, пені.

5. Невиплата індексації (або виплата її не в повному розмірі) розглядається як порушення трудового законодавства. Державний нагляд та контроль за додержанням законодавства про працю юридичними особами незалежно від форми власності, виду діяльності, господарювання, фізичними особами – підприємцями, які використовують найману працю, здійснює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, зокрема, Державна служба України з питань праці, основні завдання та права якої визначено постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2015 № 96 "Про затвердження Положення про Державну службу України з питань праці".

Основні процедури контролю за додержанням законодавства про працю, в т.ч. щодо індексації доходів працівників підприємства, включають:

- визначення інформаційної бази для здійснення контролю (спеціальна звітність, що подається до фонду соціального страхування; фінансова звітність підприємства, що перевіряється; податкова звітність; бухгалтерські книги, звіти, кошториси та інші реєстри синтетичного та аналітичного обліку; бухгалтерські розрахунки індексації доходів працівників підприємства тощо);

- ознайомлення під час проведення перевірок з інформацією, документами і матеріалами та одержувати від роботодавців необхідні для виконання контролю копії або витяги з документів, ведення яких передбачено законодавством про працю;

- видавати в установленому порядку роботодавцям обов'язкові до виконання приписи щодо усунення порушень законодавства про працю;

- складати у випадках, передбачених законом, протоколи про адміністративні правопорушення, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення;

- вносити роботодавцям пропозиції про накладення дисциплінарних стягнень на посадових осіб, винних у порушенні законодавства про працю;

- передавати матеріали про порушення до правоохоронних органів.

Юридичні та фізичні особи – підприємці, які використовують найману працю, несуть відповідальність у вигляді штрафу (табл. 4.)

Таблиця 4. Відповідальність за порушення законодавства про працю

порушення	розміри
фактичний допуск працівника до роботи без оформлення трудового договору (контракту), оформлення працівника на неповний робочий час у разі фактичного виконання роботи повний робочий час, установлений на підприємстві, та виплати заробітної плати (винагороди) без нараховання та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та податків	– тридцятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (січень – серпень 2015 року – 1218 x 30= 36540 грн ; вересень – грудень 2015 року – 1378 x 30= 41340 грн).

Закінчення табл. 4

порушення	розміри
порушення встановлених строків виплати заробітної плати працівникам, інших виплат, передбачених законодавством про працю, більш як за один місяць, виплата їх не в повному обсязі	– трикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення (січень – серпень 2015 року – $1218 \times 3 = 3654$ грн; вересень – грудень 2015 року – $1378 \times 3 = 4134$ грн).
недотримання мінімальних державних гарантій в оплаті праці	– десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент виявлення порушення, за кожного працівника, щодо якого скоєно порушення (січень – серпень 2015 року – $1218 \times 10 = 12180$ грн; вересень – грудень 2015 року – $1378 \times 10 = 13780$ грн).
порушення інших вимог трудового законодавства	– розмір мінімальної заробітної плати

Джерело: складено автором за [11].

Індексаційні порушення тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб підприємств незалежно від форми власності та громадян – суб'єктів підприємницької діяльності від тридцяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян до адміністративної відповідальності на підставі ст. 41 КпАП: перший раз – від 510 до 1700 грн; у разі повторного порушення протягом року від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян – від 1700 до 5100 грн [12]. Рішення про накладення штрафу виносить суд на підставі протоколу, складеного за результатами перевірки Державної служби України з питань праці.

За результатами ревізії Державною фінансовою інспекцією до бюджетних установ можуть застосовуватися заходи впливу за порушення бюджетного законодавства (призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань, зупинення операцій з бюджетними коштами тощо), які негативно позначаються на її діяльності.

За необґрунтовану недоплату зарплати (виплату не в повному розмірі) бюджетників може перевірити й покарати згідно зі ст. 164.2 КпАП і Державна фінансова інспекція (штраф – від 8 до 15 нмдг, при повторному порушенні – від 10 до 20 нмдг) [12]. Тобто, за порушення законодавства про індексацію доходів працівників підприємства до роботодавця може бути застосована адміністративна та фінансова відповідальність.

Висновки. У процесі дослідження визначено, що активна трудова діяльність працівника повинна мотивуватися. І на першому місці за важливістю серед факторів, що впливають на ефективність використання робочої сили, знаходиться система оплати праці складовою якою є індексація. Тільки після задоволення матеріальних мотивів необхідними стають нематеріальні стимули, тобто соціальні (престижність праці, розуміння цінності та корисності праці, можливість професійно-кваліфікаційного росту) та моральні (нагороди, повага співробітників, можливість самовдосконалення і самовираження).

Вищевикладене свідчить про необхідність: доопрацювання законодавчих актів, які відносяться до індексації, для виключення будь-яких двозначних тлумачень; підвищення рівня просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення в питаннях захисту своїх трудових прав, зокрема з питань індексації доходів.

Т. Мельник, канд. екон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИНДЕКСАЦИЯ ДОХОДОВ РАБОТНИКОВ ПРЕДПРИЯТИЯ: УЧЕТ И КОНТРОЛЬ

В статье исследуются теоретические и практические аспекты осуществления индексации доходов работников предприятия, отражение этого процесса в учете и отчетности, а также определены процедуры контроля и ответственность предприятия.

Ключевые слова: индексация, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, предприятие, работник, доходы, заработная плата, индекс, потребительские цены, контроль.

Дискусія. В Україні індексація повинна проводитися роботодавцями обов'язково, але, на жаль, цей обов'язок порушується як зі сторони роботодавця, так і зі сторони держави (в частині підвищення соціальних стандартів).

Тому, пріоритетним завданням є розробка чіткого алгоритму вирішення всіх ситуацій, які можуть виникнути при прийнятті рішення про необхідність нарахування індексації.

Список використаних джерел

1. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 № 2017-III зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
2. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 р. N 80-VIII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Про індексацію грошових доходів населення: Закон України від 03.07.1991 №1282-XII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
4. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2755-17
5. Про затвердження Порядку проведення індексації грошових доходів населення: постанова КМУ від 17 липня 2003 р. N 1078 зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua>
6. Прожитковий мінімум [On-line] // – Режим доступу: http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/polezn_inf/proj_min/
7. Зарплатна індексація: просто про складне // Оплата праці, №11 від 11.06.2015 [On-line] // – Режим доступу: <https://buhgalter.com.ua/>
8. Порядок заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, затверджений наказом Міністерства від 13.01.2015 р. № 4.
9. Інструкція зі статистики заробітної плати, затверджена наказом Держкомстату України від 13.01.2004 р. № 5.
10. П(с)БО 26 "Виплати працівникам", наказ Міністерства фінансів України від 28.10.2003 № 601 [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03>
11. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 332 – VIII зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/322-08/>
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 07.12.1984 № 80731 – X зі змінами та доповненнями [On-line] // – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
13. Про внесення змін до Закону України " Про Державний бюджет України на 2015": Закон України від 17.09.2015 № 704 – VIII
14. Головка А. Індексація зарплати в разі підвищення окладів: розбираємо на прикладах // Бухгалтерія: бюджет № 36 – 2015 [On-line] // – Режим доступу: buhgalter.com.ua.
15. Whiteford P. (2003). From Enterprise Protection to Social Protection Pension Reform in China, *Global Social Policy*, Vol. 3, No. 1, pp. 45-77. DOI: <http://dx.doi.org/10.1177/1468018103003001011>

Надійшла до редколегії 15.09.15

T. Melnik, PhD in Economics, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INCOME (EARNINGS) INDEXATION OF ENTERPRISE EMPLOYEES: ACCOUNTING AND CONTROL

The article defined income of employees subject to indexation considered method of calculating CPI for indexation features reflected in the accounting and reporting of amounts indexed income of employees, agents that carry out supervision and control of violation of labor laws regarding Ukraine of indexation, the types of businesses liable for violation of labor laws.

Keywords: indexation, minimal salary (minimum wage), living wage, enterprise, employee, income (earnings), salary (wage), index, consumer prices, control.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2015, 10(175): 40-45

УДК 336.71

JEL: E41; E51; E59

DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/175-10/7>

С. Міщенко, д-р екон. наук, доц.
Університет банківської справи, Київ

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ПРОЦЕСУ МОНЕТИЗАЦІЇ ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА СТАБІЛЬНОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Досліджено економічну сутність процесу монетизації економіки, визначено основні показники, принципи управління, методи та інструменти впливу монетизації на стимулювання економічного зростання, охарактеризовано головні завдання управління процесом монетизації, його об'єкт і суб'єкт, види та основні передумови ефективного управління процесом монетизації вітчизняної економіки. Доведено, що зв'язок між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежить від стадії монетарного та економічного циклу, а також запропоновано механізми підвищення рівня монетизації національної економіки.

Ключові слова: попит на гроші, пропозиція грошей, монетизація економіки, принципи монетизації, інфляція, економічне зростання, фінансова стабільність.

Постановка проблеми. Процес монетизації є складним комплексним економічним явищем, пов'язаним із забезпеченням економіки країни грошима шляхом збалансування їх попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку. Його сутність полягає у наповненні та регулюванні каналів грошового обігу відповідно до потреб економіки країни.

У науковій літературі процес монетизації визначають як достатність випуску грошей для обігу товарів, процес насичення економіки грошима, макроекономічний показник, що характеризує рівень забезпеченості економіки грошима [1, сс. 286-287; 4, с. 268; 10, с. 158; 12, с. 17; 14, с. 20; 18, с. 5]. Монетизацію економіки розглядають як економічне явище, що характеризує забезпеченість процесів виробництва та обігу грошовою масою, необхідною для здійснення розрахунків і платежів, функціонування грошового ринку та всієї фінансової системи країни, а тому характеризують цей процес як складову грошово-кредитної політики [11, с. 268]. У зв'язку з цим існує нагальна необхідність більш глибокого вивчення сутності процесу монетизації економіки та його впливу на економічний розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі проблеми монетизації економіки активно досліджують В.Д. Базилевич, А.А. Гриценко, О.В. Дзюблюк, В.В. Іванов, Т.Т. Ковальчук, В.В. Крилова, І.О. Лютий, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, Б.І. Соколов, М.І. Савлук, В.С. Стельмах та інші відомі науковці. Високо оцінюючи проведені дослідження, слід зазначити, що ціла низка питань щодо визначення сутності процесу монетизації економіки та її впливу на розвиток економіки ще залишаються не вирішеними. Це стосується, зокрема, прогнозування рівня монетизації економіки, визначення зв'язку між рівнем монетизації та рівнем інфляції, впливу стадій монетарного та економічного циклу на рівень монетизації національної економіки тощо.

Мета статті полягає у дослідженні економічної сутності процесу монетизації економіки, характеристик принципів управління, методів та інструментів впливу на стимулювання економічного зростання, а також у визначенні передумов ефективного управління проце-

сом монетизації вітчизняної економіки та в обґрунтуванні зв'язку між рівнем монетизації та рівнем інфляції залежно від стадій монетарного та економічного циклу.

Викладення основного матеріалу дослідження. У вітчизняній практиці рівень монетизації економіки розраховують як частку від ділення обсягу грошової маси, що є в обороті на кінець року, до номінального річного обсягу ВВП. При цьому в якості обсягу грошової маси приймається грошовий агрегат М3 ("широкі гроші"), хоча в більшості країн для цих цілей використовують грошовий агрегат М2. Разом з тим для характеристики окремих аспектів процесу монетизації використовуються й інші показники, зокрема такі, що відображують насиченість економіки готівковими коштами, структуру грошових агрегатів, коефіцієнти мільтиплікування грошей тощо [6, 13, 16, 17].

Ґрунтуючись на теоретичному аналізі сучасних підходів до формування попиту та пропозиції грошей, слід визнати, що показник рівня монетизації економіки є оберненим до показника швидкості обігу грошей. Тому всі закономірності щодо впливу динаміки швидкості обігу грошей на їх попит і пропозицію будуть справедливими й для показника, що характеризує рівень монетизації економіки, але обернено пропорційно. Так, підвищення рівня монетизації може відбуватися внаслідок зростання попиту на гроші або їх пропозиції. При цьому, оскільки зниження процентних ставок сприяє зниженню швидкості обігу грошей, а їх підвищення – зростанню швидкості обігу грошей, то, відповідно, у першому випадку рівень монетизації буде підвищуватися, а в другому – знижуватися.

Зважаючи на те, що у сучасній економічній науці швидкість обігу грошей визначається як динамічний показник, тобто такий, що піддається прогнозуванню, то це буде справедливим і по відношенню до показника рівня монетизації. Практична реалізація такого підходу знаходить своє відображення в діяльності центральних банків у процесі прогнозування обсягів і динаміки грошових агрегатів і монетизації економіки шляхом використання коефіцієнта монетизації [1, 4, 8, 9, 15, 21].

Фактично до 2000-х років і в теорії, і на практиці економісти в процесі аналізу монетарної сфери продовжу-